

Politološka lektira: Što čitati

Slavoj Žižek: *Pandemic! COVID-19 Shakes the World*

OR Books, New York i London, 2020.

Ivan Lasić, mag. pol., ivan.lasic.57@gmail.com

Pandemija koronavirusa događaj je povijesnih razmjera. COVID-19 polučio je niz fenomena relevantnih za politički život, ali i društvo u cjelini. Uz ogromne ljudske žrtve, došlo je i do rapidnog širenja teorija zavjere, ali i do revitalizacije rasprava o odnosu slobode i sigurnosti, kao i o odnosu struke i politike. Nedvojbeno je, dakle, da trenutna pandemija ima političku dimenziju. Svoje viđenje političkih aspekata pandemije ponudio je i slovenski filozof Slavoj Žižek u svojoj knjizi *Pandemic! COVID-19 Shakes the World*. Knjiga je napisana u klasičnom žižekovskom stilu – lucidna društvena kritika isprepliće se s provokativnim izjavama. Cijelim se tekstom provlači Žižekov otvoren napad na kapitalistički sustav te njegovo promišljanje o novoj varijanti komunizma kao alternativni koja bi mogla zamijeniti *status quo*. Žižekova protukapitalistička orijentacija jasno je vidljiva već u uvodnom dijelu knjige. Uvod, naime, završava autorovim pitanjem: „Što nije u redu s našim sustavom da nas je katastrofa uhvatila nespremne usprkos tome što su nas znanstvenici godinama upozoravali na nju?” (2020: 4).¹ Pitanje je, za Žižeka, retoričko, a odgovor glasi – kapitalistički način proizvodnje koji daje prioritet profitu, a ne ljudskom zdravlju.

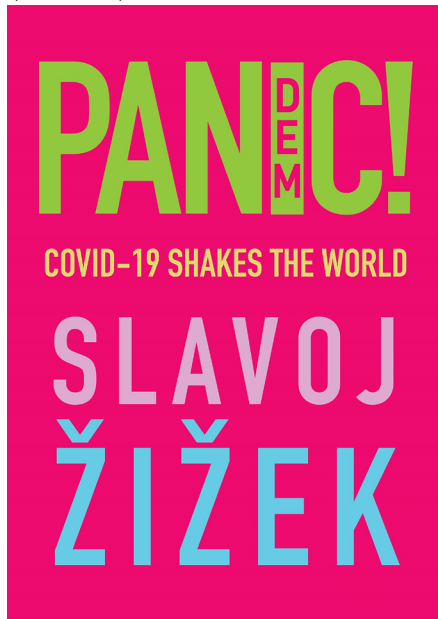
Nakon uvoda, Žižek posvećuje pažnju političkoj situaciji u Kini – državi u kojoj je započela pandemija. Pritom je osobito važno jedno ime – Li Wenliang. Radi se o preminulom liječniku koji je upozorio na pojavu koronavirusa, ali se suočio s državnom cenzurom. Za Žižeka, Li Wenliang je heroj u rangu Chelsea Manning i Edwarda Snowdena. Autor ističe da kineska vlast ne vjeruje narodu, a to potvrđuje i represivno djelovanje protiv kineskih marksističkih studenata (2020: 7-9). Nasuprot tomu, Žižek se zauzima za „uzajamno povjerenje između običnih ljudi i države” (2020: 10). U skladu s time, prema autorovu mišljenju, ni tržišni mehanizmi nisu prikladni za nadilaženje pandemijske krize. Umjesto oslanjanja na tržište, Žižek zagovara globalnu koordinaciju procesa proizvodnje i raspodjele (2020: 12). Problematicnim se pokazuje i koncept rada od kuće – jedan od lajtmotiva trenutne pandemije. Takav oblik rada, primjeren menadžerskim i intelektualnim poslovima, naprosto nije moguć za mnoge kategorije radnika. Privilegija rada od kuće, u relativnoj sigurnosti, oslanja se na nesiguran rad koji obavljaju radnici u bolnicama, trgovinama, javnom prijevozu i drugdje (2020: 26).

Uz radnike koji se izlažu riziku zaraze obavljajući svoje poslove, potrebno je spomenuti još jednu društvenu skupinu koja je osobito ugrožena pandemijom. Radi se o migrantima. Postoji opasnost

¹ Knjiga je na engleskom jeziku pa će se u prikazu navoditi autorovi vlastiti prijevodi na hrvatski jezik.

da bi u javnosti migranti mogli biti percipirani kao populacija koja širi zarazu. Takva bi percepcija migranata predstavljala plodno tlo za uspon populističkih aktera koji se protive imigraciji (2020: 34). Nadalje, Žižek povezuje širenje koronavirusa s metaforičkom epidemijom „ideoloških virusa” poput teorija zavjere, rasizma i lažnih vijesti. Nasuprot tim primjerima, autor spominje i jedan „ideološki virus”, kojeg smatra pozitivnim – promišljanje o drugačije uređenom društvu. Žižek pritom ima na umu društvo koje nije ograničeno granicama nacionalnih država, već se temelji na globalnoj solidarnosti i suradnji. Kako bi imenovao to društvo, autor koristi pojam komunizam. Pritom valja istaknuti da su vjerovanje narodu i vjerovanje u znanost stupovi Žižekove koncepcije komunizma (2020: 39).

U sklopu Žižekovih promišljanja spominje se i američki političar Bernie Sanders koji je u svojoj zemlji nastojao uvesti univerzalnu zdravstvenu skrb. Međutim, Žižek ide korak dalje. Njegovo poimanje

zdravstvenoga sustava transcendirira nacionalne granice. Autor, naime, smatra da pandemija koronavirusa ukazuje na potrebu za uspostavljanjem mreže zdravstvene skrbi na globalnoj razini. U tom kontekstu hvali djelovanje Svjetske zdravstvene organizacije te zagovara povećanje izvršnih ovlasti kojima raspolažu takve organizacije (2020: 41). Iako svoj projekt označava komunističkim, Žižek se ograđuje od povijesnoga komunističkog eksperimenta. Autorova vizija komunizma podrazumijeva globalnu organizaciju, nadređenu nacionalnim državama, koja raspolaže mogućnošću regulacije gospodarstva i mogućnošću ograničavanja suverenosti država (2020: 44-45). Nesumnjivo se radi o vrlo kompleksnom projektu čiji je krajnji cilj, čini se, barem djelomično obuzdavanje kontingencije svojstvene čovjekovoj egzistenciji: „virusne epidemije podsjećaju nas na ultimativnu kontingenciju i besmisao naših života” (2020: 52).

Također treba naglasiti kako autor izražava nadu da bi iskustvo provođenja vremena u karanteni moglo potaknuti ljude na promišljanje o situaciji u kojoj se nalaze (2020: 57). Promišljanje o krizi uzrokovanoj koronavirusom samoga je autora dovelo do zaključka o neprimjerenosti dvaju pristupa – tržišne globalizacije i nacionalističkog populizma.

Potonji se pokazuje posebno problematičnim zbog toga što, naglašavajući državnu suverenost, ne uzima u obzir potrebu za suradnjom i koordinacijom na globalnoj razini. Žižek se pritom eksplicitno ograđuje od utopizma i idealizma, te ističe važnost solidarnosti i suradnje za preživljavanje. Drugim riječima, gledano iz racionalne perspektive, svatko ima interes djelovati solidarno i surađivati s drugima (2020: 68).

Žižek se nadalje osvrće i na zabrinutost, raširenu u lijevim i liberalnim krugovima, zbog implementacije mjera kojima se provodi kontrola nad stanovništvom. Radi se o mjerama koje nisu uobičajene u zapadnim demokracijama, a kao primjer spominje *lockdown* u Italiji (2020: 73). Ne ispuštajući iz vida važnost te tematike, autor primjećuje da je pandemija koronavirusa dovela i do jačanja solidarnosti – na globalnoj i na lokalnoj razini. Jednako tako, pandemija je ukazala na važnost držanja vlasti pod kontrolom, odnosno pozivanja vlasti na odgovornost (2020: 75). Na razini svakodnevnoga života, solidarnost poprima nove oblike. Žižek smatra, s pravom, da se solidarnost u pandemijskim uvjetima iskazuje suzdržavanjem od stiska ruke i povlačenjem u izolaciju ako za time postoji potreba (2020: 77). Štoviše, poštivanje pravila o fizičkoj distanci znak je poštovanja prema drugim ljudskim bićima. Poigravajući se s hladnoratovskim izrazom *uzajamno zajamčeno uništenje*, Žižek predlaže pravilo *uzajamno zajamčene distance* (2020: 88).

Za političku je znanost od osobitog značaja autorovo protivljenje apolitičnome pogledu na krizu uzrokovanu epidemijom. Suprotstavljajući se pozivima na odustajanje od politike, Žižek ističe potrebu za istinskom politikom te naglašava kako odluke koje se tiču solidarnosti imaju politički karakter (2020: 94). Političnost situacije u kojoj se nalazimo očituje se u radikalnim izborima koji stoje pred nama (2020: 99). Autor smatra da kriza otvara mogućnost transformacije te poziva čitatelje na kantovsku javnu uporabu uma (2020: 101-102). Uz razmatranje političkih i filozofskih tema, autor svojim čitateljima nudi i praktične savjete kako prebroditi dane u epidemiji – primjerice: „Glavni je zadatak strukturirati vaš svakodnevni život na stabilan i smislen način” (2020: 113). I u ovoj se knjizi, dakle, raznovrsnost pokazuje neizostavnom odlikom Žižekova stila.

Zaključno, može se ustvrditi da je Žižekova knjiga *Pandemic!* rani pokušaj razumijevanja političkih implikacija trenutne pandemije. Stavovi koji se iznose u ovoj knjizi ne odudaraju od uobičajenih autorovih političkih i filozofskih pogleda. Radi se, dakle, o kritici kapitalizma – dobro poznatoj svima koji su upoznati sa Žižekovim opusom. U ovome je slučaju ta kritika provedena kroz tematiku krize uzrokovane pandemijom. Upravo bi iz tog razloga knjiga mogla biti zanimljiva i korisna svima koji su zainteresirani za proučavanje Žižekove misli, ali i onima koje prvenstveno zanima aktualna tema pandemije promatrana iz političke perspektive. Knjigu valja pročitati upravo zbog njezine kritičke orijentacije. Kritički su pogledi, naime, od iznimne važnosti upravo u trenucima krize, to jest u trenucima kada na vidjelo izlaze slabe točke političkog i ekonomskog sustava. Međutim, valja istaknuti da i Žižekova kritika ima slabu točku. Usprkos korisnosti i utemeljenosti njegovoga kritičkog poduhvata, autorovo inzistiranje na upotrebi riječi komunizam pokazuje se, u najmanju ruku, dvojbenim. Upotrebom tog pojma na potpuno novi način (objašnjen ranije u ovome tekstu), samo se pojačava pojmovna zbrka koja okružuje rasprave o komunizmu. Naime, radi se o pojmu koji je već jednom izgubio svoje izvorno značenje, tako da ga se danas ponekad poistovjećuje s Marxovom idejom besklasnog društva, a ponekad s autokratskim režimima poput onoga u bivšemu Sovjetskom Savezu. Uzme li se u obzir ta pojmovna zbrka, čini se da bi Žižek svojem projektu trebao dati drugačije, prikladnije ime.